

İnsanın Doğayı Hatırladığı Dönem

Aydınlanma Çağı

Aklımıza takılan, merak ettiğimiz bir konuda bilgi sahibi olmak istediğimizde birçoğumuz gidip bir ansiklopediye bakar ve öğrenmek istediğimiz şeyi ana hatlarıyla öğreniriz. Bugün hemen hemen her evde bulunan ve yaşadığımız dünyayı bize genel olarak tanıtan yapıtlardır ansiklopediler. Bilmediğimiz konuda bizi aydınlatan bir ansiklopedi aslında bir düşüncenin, adına "aydınlanma" denen bir düşünce akımının insanlığa armağanlarından biridir. Aydınlanma dönemi, insanlığın bilgiye, bilime biraz daha yaklaştığı bir dönem olmuştur.

18. yüzyılda insanların düşünce sistemi değişmeye başlar. Bu değişim Fransa'da o güne dek görülmemiş bir yoğunluğa hızla erişir. 1751 yılında Fransız düşünürleri Diderot ve D'alambert'in hazırlayıp yayımladıkları "Encyclopedie"(Ansiklopedi) adlı bilimsel eser o dönemde bilime duyulan ilginin artmaya başladığını gösteren en önemli göstergelerden biridir. Bilime duyulan ilgi beraberinde bilimsel kuşkuculuğu da getirmiştir. Bunun anlamı insanların bazı dinsel dogmalara körü körüne inanması yerine çevresini sorgulayıcı gözlerle inceleyip doğaya karşı bilmediği şeylere kendisinin yanıt aramasıdır.

Aydınlanma dönemine bu adın verilmesi boşuna değildir. Bu, bilim ışığının insanların aklını aydınlatmaya başladığı bir dönem. O güne değin bilimadamları dendiğinde akla gelen şeylerden biri bilimin birçok alanında fikri olan, sözgeli felsefe konusunda ve doğa bilimleri konusunda bilgi sahibi olan kişidir. Aydınlanma çağında uzmanlaşma da başlar. Bu dönemde bilimadamları bilgiye ancak olayların gözlemlenmesiyle ulaşacakları düşüncesini benimserler. Geçerli olan yalnızca deneysel yöntemdir.

Bu dönemde yaşanan bir başka yenilik daha vardır. Bilime duyulan hayranlık gerçek

bir moda olur. İyi eğitim almış, "okumuş" herkes bir laboratuvara, bir fizik odasına, bir bitki, taş, hayvan koleksiyonuna sahip olmak istemektedir. Salonlarda bilimsel kuramlar ve buluşlar üzerine tutkulu konuşmalar yapılmaktadır; hatta bu öylesine bir modadır ki bazı üst tabakadan bazı kişiler eğlence olsun diye kendilerine elektrik verdirterek modaya uyarlar.

Diderot, zamanının bilgilerinin bilançosunu çıkarırken üçlü bir mirastan yararlanır: Antikçağ bilgisi, Ortaçağ Avrupa'sının öğretileri ve Rönesans dönemi.

Diderot, ansiklopedinin kültür ideali olarak kabul edilmesi kavramını Antikçağ'ın Aristo, yaşlı Plinius gibi düşünürlerinin eserlerinden aldı. Öğrenmeye ilişkin bütün bilgi alanları hakkında bilgi sahibi olmak, kusursuz filozofu ortaya çıkarıyordu. O dönemde Avrupa'da kilisenin öne sürdüğü bir düşünce yapısı yaygındı. Buna göre Tanrı dünyayı yaratmıştır ve dünya kusursuza erişmiş bir bütün olarak vardır. Daha fazla gelişme olmasını beklemeyen, bunun için de çaba göstermeyen bir düşünceydi bu. Aydınlanmacı bilimadamlarıysa çevrelerine merakla bakıyorlardı. Eskiden doğru bilinen her şeyden kuşku duyuyor, tekrar tekrar deney yapıp, kendi gözlemlerine inanıyorlardı. Daha önce söz ettiğimiz ve Fransız bilimadamları Diderot ve D'alambert'in hazırladıkları "Ansiklopedi", bu dönemin en önemli eserleri

Fransız halkının günlük yaşamıyla ilgili resimler, Diderot ve D'alambert'in "Ansiklopedi"sinde yer alıyordu.

arasındadır. Bu yapının bir diğer adı da "Bilimler, Sanatlar ve Zanaatlar Açıklamalı Sözlüğü"ydü. Ansiklopedi, birçok konuda bilgi veriyordu. Sözelimi:

"Doğal eşitlik: Bu eşitlik insanların doğal yapısından kaynaklanan ve onun gereği olan bir eşitliktir ve aynı zamanda onların özgürlüğünün temelidir... İnsan doğası bütün insanlarda aynı olduğuna göre, doğal hukuk bakımından her insanın başkalarını kendisiyle doğal olarak eşit olan varlıklar, yani kendisi kadar iyi varlıklar olarak düşünüp ona göre davranması gerekir..."

"Deha: Düşüncenin genişliği, hayal gücünün kudreti ve ruhun etkinliği; işte deha denilen şey budur. Fikirleri edinme tarzımız, onları hatırlatma tarzımızı belirler. Dünyaya atılmış olan insanoğlu şu ya da bu ölçüde canlı duyular aracılığıyla bütün var olanlar hakkında fikirler edinir... Deha sahibi olan insanın çok geniş ve kapsamlı olan ruhu, bütün var olanlardan edindiği duyumlardan etkilenen doğada var olan her şeye ilgi duyan, edindiği her fıkirden bir duygu türeten insandır; her şey onun ruhunu uyandır ve onun ruhunda bir barınak bulur..."

"Lüks: Zevkli ve hoş bir yaşam geçirmek için kullanılan zenginliklere ve ürünlere lüks adı verilir. Lüksün ilk ve başlıca nedeni, kendi halimizden memnun olmamız ve bütün insanlarda bulunan ve bulunması gereken daha iyi bir durumda olma isteğidir. İnsanların tutkularının, erdemlerinin ve kötü huylarının kaynağı da bu istektir. İstek, insanları, zenginlikleri kaçınılmaz biçimde sevmeye ve aramaya yöneltir. Demek ki zenginleşme isteği, eşitlik ve mal ortaklığı üzerinde temellenmemiş bütün yönetimlerin hareket ettirici güçlerinden biridir. Öyleyse her devlette ve toplumda lüks vardır; bizim kadınlarımız alıkk sürüp elmaslar takınırlar, Floridalı kadınlar da (kızılderili kadınlar) mavi boyayla süslenirler ve cam bilyeler takarlar..."

Aydınlanma çağı olarak bilinen bu çağ yalnızca ansiklopediyi hazırlayan düşünürlerle sınırlı değildi elbet. Dünya tarihinin en büyük düşünürlerinden bazıları bu dönemde yaşamıştı. Bunlar arasında en ünlüsü Voltaire adıyla bilinen Francois Arouet'di. Politik yazılarında kullandığı sivri

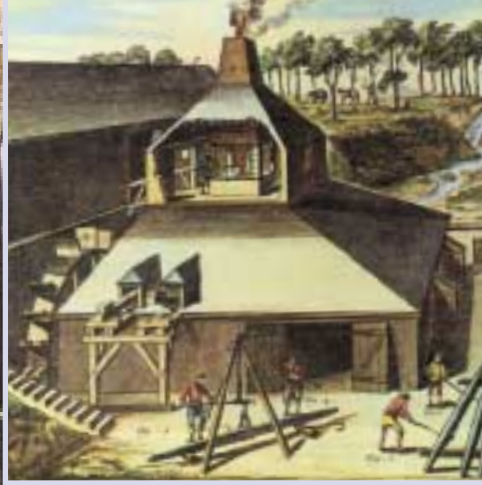
dil ve bildiklerini "taşlama" adı verilen alaycı bir biçimde yazması sonucunda Voltaire, Fransa'dan sürülmüş ve üç yılını İngiltere'de geçirmek zorunda kalmıştı. İngiltere'yi Fransa'dan daha açık fikirli bir ülke olarak bulmuştu. Voltaire, diğer aydınlanmacılar gibi dinin sorgulanamaz yapısının yerine bilimin kuşkucu tavrını yerleştirme gayreti içindeydi. Bu dönemde yazdığı "Micromegas" isimli eseri kendini evrenin merkezinde görenler için yazılmış mizahi bir taşlamaydı. İngiltere'den yazdığı mektuplarda o dönemin İngiliz köylüsünü Fransız köylüsüyle karşılaştırıyordu: "İngiliz sisteminde kral iyilik yapmak için gerekli bütün güce sahiptir, fakat kötülük etmek istediğinde elleri bağlıdır. İngiliz köylüsünün ayakları tahta kundura ile ezilmiyor, beyaz ekmek yiyor, iyi giyiniyor. Damını kiremitlerle kaplamak konusunda çekinmiyor. Herkesin halka seslenme özgürlüğü var ve düşüncelerini yayımlatabiliyor..."

Voltaire çalışmalarında her konuya değinmiş, her konuda fikrini söylemiştir: Politik sistem, tarih yorumu, dinde hoşgörüsüzlük, toplumsal baskı, bilimsel tartışmalar... Öldüğünde çağının en büyük düşünürlerinden biri olarak kabul ediliyordu. Aydınlanma döneminin büyük isimlerinden biri de Jean Jacques Rousseau'dur. Rousseau, Diderot ve arkadaşlarıyla birlikte ansiklopediyi hazırlayanlar arasındaydı. Ne var ki düşünceleri onu bir süre

sonra başka bir yola itecekti. Uygarlığın insanı geliştirmek yerine yozlaştırmaya başladığını düşünmeye başlamıştı. "Bilim ve Sanatlar Üzerine Söylev" adlı bir yapıtında insanın doğal durumunda iyi olduğunu, ama toplum ve uygarlığın gelişmesiyle kötüleştiğini, yozlaştığını savundu. Sonraları bu fikrini

Aydınlanma Çağı'nın önde gelen düşünürlerinden Diderot.

Fransa'da demirciler yeni tekniklerle demir döküyor...

söylüyordu. Bu konuda Voltaire'le birçok tartışmaya girdi. Rousseau'nun önemli eserlerinden biri de "Toplum Sözleşmesi"ydi. Bu yapıtında düşünür, tek yasal egemenliğin halkın egemenliği olduğunu göstererek kraliyet

yönetimine karşı çıkar. Şöyle demektedir: "Her üyesinin, çıkarlarını tüm gücüyle koruyan herkesin, herkesle birleşerek sadece kendine boyun eğdiği, böylece özgür kaldığı bir birlik türü bulmak gerekir. Boyun eğme ve özgürlüğü bağdaştırmanın tek yolu, verilen yasaya uymaktır. Tek yasal toplum sözleşmesi, herkesin toplumsal yapının üyesi olarak kendine verilecek yasaya uymaya söz verdiği sözleşmedir. Yasa, herkes tarafından yapılmalı, herkese aynı şekilde uygulanmalı ve en önemlisi genel istenci göstermelidir."

Diderot ve D'alambert'in yayıma hazırladığı "Ansiklopedi'de yer alan çizimlerden biri: Bakırcılar.

"Emile" adını verdiği kitabında geliştirecekti. Bu kitapta Rousseau, çocukların doğal olarak yetişmelerini, kafalarını kitaplarla bulandırmak yerine kendi gözlemleriyle dünyayı tanımaları gerektiğini

Aydınlanma Çağ'ında ortaya atılan "İnsan Hakları" düşüncesi Fransız Devrimi'nin temelini oluşturdu.

Herkesin yasalar önünde eşit olması fikri, insan haklarının ilk adımıdır. 26 Ağustos 1789'daki "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi" Aydınlanma çağıının ilkelerini temel alacaktır. Bu bildirge soyluların sahip olduğu, doğumla gelen ayrıcalıkları kaldırma gereğini ve herkesin yasa önünde eşit olduğunu dile getirir. Bildirgeyle inanç özgürlüğü, düşüncelerin ifade edilmesi ve iletilmesi özgürlüğü de ilan edilmiştir. Bu bildirge aydınlanma çağıının günümüze dek uzanan en önemli sonuçlarından biri olmuştur.

Bir doğabilimci mısır koçanı ve buğday başağını inceliyor. Aydınlanma düşünürleri gözlem yapmaya çok önem veriyordu.